

تورہ علوم
وہدایہ
اسلامیہ
کتابچہ

جولائے ۱۹۹۸ء

رسالہ تفہیمِ صلوات

سید محمد حسن عیسیٰ ظہری

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

رسالہ تفریق صلوات

آیت اللہ حاج سید محمد محسن حسینی طهرانی

مفتین - سرہ صالحان

فهرست مطالب

- آیات صریحه در متابعت از سنن نبی اکرم صلی الله علیه و آله و سلم..... ۵
- احادیثی از عامّه راجع به اداء صلوات خمسه در اوّل وقت آن..... ۶
- روایاتی راجع به اوقات فضیلت صلوات خمسه..... ۸
- روایاتی راجع به فضیلت تأخیر نماز عشاء از زوال حمزه مغربیه..... ۹
- سنت و سیره رسول خدا بر تفرقه و تقسیم نمازهای یومیّه به پنج وقت فضیلت..... ۱۰
- احادیثی از طریق اهل بیت علیهم السّلام در باب اداء صلوات خمسه در اوّل وقت آن..... ۱۱
- افضلیت خواندن نماز در اوّل وقت از وقت مشترک..... ۱۳
- فهرست منابع..... ۱۴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين

وَالصَّلَاةَ عَلَى خَاتَمِ رُسُلِهِ أَبِي الْقَاسِمِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ الطَّاهِرِينَ

وَاللَّعْنَةَ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ

بر ارباب معرفت و صاحبان بصیرت مخفی نماند که اهمّ فرائض و اوجب وظائف شناخت مبانی دین مبین و اتباع سنن سیّد مرسلین علیه و علی آله افضل صلوات المصلّین بنحو اتمّ کما هو هو می باشد و سلوک طریق کمال و وصول به ذروه فعلیت و سداد را گریزی از این ممشی و منهج نمی باشد.

از جمله مواردی که باتفاق فریقین بر آن تأکید شده است رعایت اوقات صلوات یومیّه و اداء آنها در وقت مخصوص به خود می باشد. این مسأله قطعاً در زمان رسول اکرم و ائمه هدی صلوات الله علیهم اجمعین از سنن مؤکده و معمول بها بوده است و اهل سنت بر این مسأله تأکید و مداومت می نمایند؛ درحالیکه مع الاسف نه تنها در بین شیعه متروک و مغفول است بلکه چه بسا خلاف آن منهیّ و مورد انکار و استغراب و چه بسا بدعت شمرده می شود درحالیکه مکتب حقّ تشیع از همه فرق اولی و احقّ به متابعت از سنن اسلام و انقیاد در برابر احکام و دستورات شرع انور می باشد تا جائی که این مطلب از طرف اخوان سنت و جماعت بعنوان نقطه انحراف و انصراف از سنت و عمل رسول الله تلقی گشته موجب تعییر و تنقیص مرام و ممشای پیروان اهل بیت عصمت و طهارت گردیده است، و آیه شریفه: **لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ**

لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَ ذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا «۱» اشاره به اهمیت حیاتی و نیاز مبرم به این طریقه و روش می‌نماید.

آیات صریحه در متابعت از سنن نبی اکرم صلی الله علیه و آله و سلم

و همینطور آیه شریفه: وَ رَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ الَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ* الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَ الْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ يُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَ يُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَ يَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَ الْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَ عَزَّرُوهُ وَ نَصَرُوهُ وَ اتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ «۲»

در این آیات به طور اکید و صریح بمتابعت از سنن نبی اکرم و اتباع از افعال و منهاج او سخن بمیان آمده است. بدین لحاظ راقم سطور بر آن شده است تا در خصوص این مسأله که موجب تفرقه و تمایز بین فریقین بناحق و بطور غیر منطقی و اصولی گردیده است مقاله‌ای برشته تحریر در آورد تا موجب تذکر و تنبّه اخلاء روحانی و فضلاء کثر الله امثالهم و آشنائی اخوان مؤمنین نسبت به این سنت مقطوعه و لا یتردّد در فقه شیعه و عامّه گردیده، باشد که با تغییر روش در اقامه صلوات یومیّه و اداء آن در اوقات مخصوصه خود تقریب به افقهای مشترک و وحدت در مبانی و احکام متفق بین الفریقین حاصل و بهانه از دست تفرقه‌افکنان و مخربین گرفته شود و من الله توفیق و

(۱) - سوره الاحزاب (۳۳) آیه ۲۱.

(۲) - سوره الاعراف (۷) ذیل آیه ۱۵۶ و آیه ۱۵۷.

عليه التّكلان.

طرح مسأله اداء صلوات رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم هم در كتب اهل سنت و هم در كتب سيره خاصه با اختلافاتي آمده است. اما در كتب عامه روايات در اين مسأله بسيار است و ما فقط به ذكر برخي از آنها اکتفاء مي كنيم.

احاديثي از عامه راجع به اداء صلوات خمسه در اول وقت آن

در سنن ابی داود وارد است: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْخُزَاعِيُّ ... عَنْ أُمِّ فَرَوَةَ قَالَتْ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ (وآله) وَ سَلَّمَ أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: الصَّلَاةُ فِي أَوَّلِ وَقْتِهَا. «١»

«از رسول خدا سؤال شد کدام عمل نزد پروردگار افضل است؟ در پاسخ فرمود: نماز در اول وقت خود.»

و نیز سعید بن مسیب از ابا قتادی بن ربیع روایت می کند که: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ (وآله) وَ سَلَّمَ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: إِنِّي فَرَضْتُ عَلَى أُمَّتِكَ خَمْسَ صَلَوَاتٍ وَ عَهَدْتُ عِنْدِي عَهْدًا أَنَّهُ مَنْ جَاءَ يَحَافِظُهُنَّ لِقَوْتِهِنَّ أَدْخَلْتُهُ الْجَنَّةَ وَ مَنْ لَمْ يَحَافِظْ عَلَيْهِنَّ فَلَا عَهْدَ لَهُ عِنْدِي. «٢»

«از رسول خدا روایت شده است که خدای متعال خطاب به آن حضرت می فرماید: من

(١) - سنن ابی داود، ج ١، باب فی المحافظه علی وقت الصلوات، ص ١٠٥، ح ٤٢٦.

(٢) - همان مصدر، ص ١٠٦، ح ٤٣٠.

پنج نوبت نماز بر امت تو واجب گردانیدم و با خود عهد نمودم که اگر فردی از امت تو بر این پنج نماز در اول وقت خود محافظت و مواظبت نماید او را داخل بهشت بگردانم و کسی که بر این مسأله مواظبت ننماید هیچ تعهد و مسئولیتی را در قبال او نخواهم پذیرفت.»

نظیر این روایات در این کتاب و سایر کتب عامه نیز موجود است و نیازی به ذکر همه آنها نیست، فقط از باب تأکید به یکی دیگر از آنها اکتفاء می‌شود.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الصَّامِتِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ (وآله) وَسَلَّمَ: يَا أَبَا ذَرٍّ، كَيْفَ أَنْتَ إِذَا كَانَتْ عَلَيْكَ امْرَأٌ يَمِيتُونَ الصَّلَاةَ؟ أَوْ قَالَ: يَوْخَرُونَ الصَّلَاةَ. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا تَأْمُرَنِي؟ قَالَ: صَلِّ الصَّلَاةَ لَوَقْتِهَا فَإِنْ أَدْرَكَتَهَا مَعَهُمْ فَصَلِّهَا فَإِنَّهَا لَكَ نَافِلَةٌ.

«۱»

«اباذر می‌گوید: رسول خدا به من فرمود: ای اباذر چگونه خواهی بود در وقتی که حاکمان وقت نماز را بمیرانند یا اینکه بتأخیر اندازند؟ عرض کردم: شما چه می‌فرمائید؟ حضرت فرمود: هرگاه وقت نماز شد آن را در اول وقتش بجای آور پس اگر دیدی آنان نیز نماز را اقامه کردند بجای نافله با آنان نیز نماز را اقامه نما.»

واضح است که این خطاب در حال تقیه است زیرا هیچ الزامی بر نماز پس از اداء آن نمی‌باشد؛ و یا اینکه ممکن است حتی در شرائط عادی بجهت رعایت جماعت بوده باشد.

و اما راجع به اوقات صلوات، تمام روایات بر این نکته دلالت دارند که: وقت نماز

(۱) - همان مصدر، باب اذا اخر الامام الصلوة عن الوقت، ص ۱۰۶، ح ۴۳۱.

صبح اوّل فجر صادق، و نماز ظهر هنگام زوال شمس از وسط آسمان، و نماز عصر رسیدن سایه شاخص به اندازه خود او، و نماز مغرب استتار قرص خورشید از افق، و نماز عشاء از بین رفتن حمره مغربیه در ناحیه مغرب می‌باشد.

روایاتی راجع به اوقات فضیلت صلوات خمسه

مسلم بن ابراهیم از محمد بن عمرو روایت می‌کند که می‌گوید: از جابر بن عبد الله انصاری کیفیت نمازهای رسول الله صلی الله علیه (وآله) و سلم را سؤال نمودیم، گفت: كَانَ يَصَلِّي الظُّهْرَ بِالْهَاجِرَةِ، وَالْعَصْرَ وَالشَّمْسُ حَيَّةً، وَالْمَغْرِبَ إِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، وَالْعِشَاءَ إِذَا كَثَرَ النَّاسُ عَجَلًا وَإِذَا قَلُّوا آخِرًا، وَالصُّبْحَ بَعْلَسًا. «۱»

«جابر می‌گوید: رسول خدا نماز ظهر را هنگام زوال خورشید بجای می‌آورد، و عصر را در وقت تلالؤ قبل از میل به تیرگی، و مغرب را وقت استتار قرص خورشید، و عشاء را پس از مغرب وقتی که جمعیت در مسجد اجتماع کرده بودند بجای می‌آورد، و وقتی که افراد کم بودند به تأخیر می‌انداخت، و وقت نماز صبح رسول الله آخرین اوقات تاریکی شب یعنی طلوع فجر صادق بوده است.»

و اما راجع به کراهت تأخیر نماز مغرب احنف بن قیس از عباس عموی رسول خدا روایت می‌کند: عن النّبيّ صلی الله علیه (وآله) و سلم قال: لا تَزَالُ امَّتِي بِخَيْرٍ مَا لَمْ يَنْتَظِرُوا بِالْمَغْرِبِ إِشْتِبَاكَ النّجومِ. «۲»

«رسول خدا فرمود: پیوسته امر امت من بر خیر و صلاح خواهد بود، تا وقتی که برای

(۱) - همان مصدر، باب فی وقت صلوة النّبی صلی الله علیه (وآله) و سلم و کیف کان یصلّیها، ص ۹۹، ح ۳۹۷.

(۲) - سنن دارمی، باب کراهیة وقت المغرب، ج ۱، ص ۲۷۵.

اداء نماز مغرب ستارگان را در آسمان مشاهده نمایند.»

و راجع به وقت نماز عشاء نعمان بن بشیر روایت می‌کند: وَ اللَّهُ إِنِّي لِأَعْلَمُ النَّاسِ بِوَقْتِ هَذِهِ الصَّلَاةِ يَعْنِي صَلَاةَ الْعِشَاءِ. كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ (وآله) وَ سَلَّمَ يَصَلِّيْهَا لِسُقُوطِ الْقَمَرِ لِثَالِثِهِ. «۱»

«نعمان می‌گوید: قسم بخدا من از تمامی این مردم به وقت فضیلت نماز عشاء آگاهترم. رسول خدا پیوسته نماز عشاء را پس از گذشت ثلث از شب بجای می‌آورد.»

روایاتی راجع به فضیلت تأخیر نماز عشاء از زوال حمزه مغربیه

از بعضی روایات استفاده می‌شود حتی تأخیر نماز عشاء از زوال حمزه مغربیه نیز افضل است چنانچه در روایت ابو عامر اشعری از ابو موسی آمده است: قال: كُنْتُ أَنَا وَ أَصْحَابِي الَّذِينَ قَدِمُوا مَعِي فِي السَّفِينَةِ نَزُولًا فِي بَقِيعِ بَطْحَانَ وَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ (وآله) وَ سَلَّمَ بِالْمَدِينَةِ فَكَانَ يَتَنَابَوْنَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ (وآله) وَ سَلَّمَ عِنْدَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ كُلِّ لَيْلَةٍ نَفَرًا مِنْهُمْ. قَالَ أَبُو مُوسَى فَوَافَقْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ (وآله) وَ سَلَّمَ أَنَا وَ أَصْحَابِي وَ لَهُ بَعْضُ الشَّغْلِ فِي أَمْرِهِ حَتَّى إِعْتَمَّ بِالصَّلَاةِ حَتَّى أَبْهَارَ اللَّيْلِ ثُمَّ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ (وآله) وَ سَلَّمَ فَصَلَّى بِهِمْ فَلَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ قَالَ لِمَنْ حَضَرَهُ عَلَيَّ رِسَالِكُمْ «۲» اَعْلَمُكُمْ وَ أَبْشِرُوا أَنَّ مِنْ نِعْمَةِ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ لَيْسَ مِنَ النَّاسِ أَحَدٌ يَصَلِّي هَذِهِ السَّاعَةَ غَيْرَكُمْ أَوْ قَالَ مَا صَلَّى هَذِهِ السَّاعَةَ أَحَدٌ غَيْرَكُمْ. قَالَ أَبُو مُوسَى: فَرَجَعْنَا فَرَحِينَ بِمَا سَمِعْنَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ (وآله) وَ سَلَّمَ. «۳»

(۱) - همان مصدر، باب وقت العشاء.

(۲) - شرح مسلم، ج ۵، ص ۱۴۱: فقولہ رسلکم بکسر الراء و فتحها لغتان، الکسر أفصح و أشهر أى تأنوا و قوله أن من نعمة الله معمول لقوله اعلمکم.

از این روایت استفاده می‌شود نماز عشاء رسول خدا حتی نزدیک به انتصاف لیل بوده است. و نیز روایات دیگری از جمله روایت ابا برزه دلالت بر تأخیر نماز عشاء رسول خدا دارد.

أبا برزه گوید: كَانَ رَسُولُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ (وآله) وَسَلَّمَ اللَّهُ لَا يَبَالِي بَعْضَ تَأْخِيرِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ وَكَانَ لَا يَحِبُّ النَّوْمَ قَبْلَهَا وَلَا الْحَدِيثَ بَعْدَهَا. قَالَ شُعْبَةُ: ثُمَّ لَقِيْتُهُ مَرَّةً أُخْرَى فَقَالَ: أَوْ ثُلُثُ اللَّيْلِ. «١»

این روایت دلالت دارد که معمولاً نماز رسول خدا پس از گذشت ثلث از شب انجام می‌پذیرفته است، و در جمله این موارد ذکری از جمع بین نماز ظهر و عصر، و یا مغرب و عشاء توسط رسول خدا نشده است. بلی در بعضی از روایات آمده که وقتی مأمومین در مسجد زیاد بودند رسول خدا نماز عشاء را زودتر می‌خواندند نه اینکه بین آن و نماز مغرب جمع نمایند.

سنت و سیره رسول خدا بر تفرقه و تقسیم نمازهای یومیّه به پنج وقت فضیلت

از مجموعه روایات و تقریر سیره عامّه استفاده می‌شود که سنت و سیره رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ در اداء نمازهای یومیّه بر تفرقه و تقسیم آنها به پنج وقت فضیلت خود بوده است و اگر گاهی جمع بین آنها می‌نمودند به ندرت و بواسطه عروض شرائط خاصی بوده است.

و اما تقریر مطلب از طریق روایات اهل بیت علیهم السّلام بدین صورت است.

← (٣) - صحیح مسلم، ج ٢، باب وقت العشاء و تأخیرها، ص ١١٧.

(١) - همان مصدر، ج ٢، باب کراهیة تأخیر الصلوة عن وقتها، ص ١٢٠.

محمد بن یحیی از اَبی بصیر از امام صادق علیه السّلام روایت می‌کند که فرمود: مَنْ صَلَّى فِي غَيْرِ وَقْتٍ فَلَا صَلَاةَ لَهُ. «۱»

«کسی که در غیر وقت نماز آن را بجای آورد پذیرفته نخواهد شد.»

این روایت بوضوح دلالت دارد که نماز در غیر وقت فضیلت خود مورد رضای الهی نیست، زیرا کاملاً واضح است که مقصود امام علیه السّلام نماز قبل از حلول وقت نیست چون این مطلب از ضروری‌ترین مسائل است و احتیاجی به تذکر و تنبّه ندارد. و اطلاق روایت هر دو مورد تقدیم نماز و تأخیر آن را از وقت فضیلت شامل می‌شود.

احادیثی از طریق اهل بیت علیهم السّلام در باب اداء صلوات خمسه در اول وقت آن

نیز روایتی در عیون الاخبار از امام رضا از پدرانشان از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلّم نقل می‌کند که فرمودند: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَ سَلَّمَ لَا يَزَالُ الشَّيْطَانُ ذَعِرًا مِنَ الْمُؤْمِنِ مَا حَافِظَ عَلَى مَوَاقِيتِ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ فَإِذَا ضَيَّعَهُنَّ اجْتَرَأَ عَلَيْهِ فَأَدْخَلَهُ فِي الْعِظَائِمِ. «۲»

«رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلّم فرمودند: پیوسته شیطان از مؤمنی که نمازهای خود را در اوقات مخصوصه خود بجای آورد بر کنار است، پس اگر در انجام آنها کوتاهی ورزید به او نزدیک شده و او را به گناهان کبیره وارد می‌نماید.»

روایت دیگر از شیخ طوسی از حسین بن سعید ... از امام صادق علیه السّلام است که فرمود: لِكُلِّ صَلَاةٍ وَقْتَانِ وَ أَوَّلُ الْوَقْتَيْنِ أَفْضَلُهُمَا وَ لَا يَنْبَغِي تَأْخِيرُ ذَلِكَ عَمْدًا وَ لَكِنَّهُ وَقْتُ

(۱) - وسائل الشیعة، ج ۲، ابواب المواقیت، باب ۱، ص ۷۹، ح ۶.

(۲) - همان مصدر، ص ۸۱، ح ۱۴.

مَنْ شُغِلَ أَوْ نَسِيَ أَوْ سَهِيَ أَوْ نَامَ وَ لَيْسَ لِأَحَدٍ أَنْ يَجْعَلَ آخِرَ الْوَقْتَيْنِ وَقْتًا إِلَّا مِنْ عُدْرٍ أَوْ
عَلَّةٍ. «۱»

«هر نمازی دو وقت دارد و بهترین از آن دو، وقت اول است و سزاوار نیست تأخیر نماز
عمداً و لکن خدای متعال برای افرادی که کار لازمی برایشان پیش آمده یا فراموش
کرده‌اند یا سهو نموده‌اند و یا خواب آنان را بازداشته است وسعتی داده تا بتوانند آنرا
انجام دهند و کسی نمی‌تواند آخر وقت را در نظر آورد و نماز را در آخر وقت بخواند
مگر بجهت عذری و یا گرفتاری و ناراحتی که مانع شود.»

و اما بعضی از روایات که دلالت بر دخول وقت هر دو نماز را در اول زوال و یا
غروب خورشید دارند صرفاً بجهت کفایت و اجزاء نماز است نه افضلیت و رجحان نماز
دوم مثل روایت صدوق: مُحَمَّدٌ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ
عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ إِذَا زَالَتْ الشَّمْسُ دَخَلَ الْوَقْتَانِ الظُّهْرُ وَ الْعَصْرُ فَإِذَا غَابَتِ الشَّمْسُ دَخَلَ
الْوَقْتَانِ الْمَغْرِبُ وَ الْعِشَاءُ الْآخِرَةَ. «۲»

«امام باقر علیه السلام فرمودند: هنگام زوال خورشید وقت نماز ظهر و عصر است و
هنگام غروب آن وقت نماز مغرب و عشاء است.»

بنابراین این روایات منافاتی با روایاتی که دلالت بر فضیلت نماز در اول وقت هر
کدام بخصوص است ندارد.

---

(۱)- همان مصدر، باب ۳، ص ۸۷، ح ۴.

(۲)- همان مصدر، باب ۴، ص ۹۱، ح ۱.

افضلیت خواندن نماز در اوّل وقت از وقت مشترک

بناء علیہذا طبق روایات و سنن مأثورہ از کتب اہل سنت و نیز احادیث واردہ از ائمہ معصومین علیہم السلام شکی باقی نمی‌ماند خواندن نماز در اوّل وقت ہر کدام قطعاً افضل از وقت مشترک بین آن دو می‌باشد و جمیع فقہاء رضوان اللہ علیہم بر این مطلب در کتب خود اقرار و اعتراف نمودہ‌اند. بلی در صورت اداء آن در وقت مشترک مُجزی و کفایت از وجوب خواهد کرد لیکن مسألہ اینجاست چرا و بہ چہ علت این سنت مسلّمہ از زمان رسول خدا صلی اللہ علیہ و آلہ و سلّم و در طول تاریخ حیات ائمہ معصومین علیہم السلام از میان جماعت شیعہ رخت بر بسته و بکلی نسیّاً منسیّاً گشتہ بنحوی کہ اگر فردی بخواہد بہ این سنت عمل کند فعل او خلاف سیرہ مستمرّہ و عادت متعارفہ تلقی گشتہ و چہ بسا مورد اتّہام و تأسی بہ اہل سنت و جماعت واقع گردد، ولی در میان عامّہ بطور متقن و محکم رائج و دارج می‌باشد؟! و خود این مسألہ موجب طعن و ایراد بر مذهب و مکتب حقّ اہل بیت علیہم السلام گردد؟ آیا نباید برای این مسألہ فکر و چارہ‌ای اندیشید و سنن متداولہ معمولی بہا در شیعہ منطبق بر موازین حقّہ و منزّله من عند اللہ و معمولہ نزد اہل بیت عصمت و لوادارن شریعت محمّدیہ قرار گیرد؟ امید است بہ لطف و عنایت پروردگار توفیق قیام بہ سنن قطعّیہ و تأسی بہ منہج و ممشای لواداران مکتب تشیع شامل ہمہ شیعیان و پیروان اہل بیت علیہم السلام گردد. آمین.

جمعه ۲۵ جمادی الثانی ۱۴۲۷ قم المقدسی

سید محمّد محسن حسینی طہرانی

فهرست منابع

سنن أبي داود: سليمان بن الأشعث السجستاني، تحقيق: سعيد محمد اللحام،
مطبعة دارالفكر، الطبعة الأولى ١٤١٠ هـ، المجلدات ٢.

سنن دارمي: عبد الله بن بهرام الدارمي، ناشر: مطبعة الاعتدال - دمشق،
المجلدات ٢.

صحيح مسلم: مسلم بن الحجاج نيسابوري، ناشر: دارالفكر.

صحيح مسلم بشرح النووي: النووي، ناشر: دارالكتب العربية - بيروت، الطبعة
الثانية ١٤٠٧ هـ، المجلدات ١٨.

وسائل الشيعة: الحر العاملي، تحقيق: شيخ عبد الرحيم الرباني الشيرازي، ناشر:
دار احياء التراث العربي - بيروت، مجلدات ٢٠.